

Vergaderjaar 1993-1994

23 543

Wijziging van de Algemene wet bestuursrecht in verband met opnemings van regels betreffende het gebruik van de taal in het bestuurlijk verkeer

B

ADVIES RAAD VAN STATE

NADER RAPPORT

Aan de Koningin

Aan de Koningin

's-Gravenhage, 18 augustus 1993

's-Gravenhage, 6 december 1993

Bij Kabinetsmissive van 12 februari 1993, no.93 001402, heeft Uwe Majesteit, op voordracht van de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, mede namens de Minister van Justitie en de Minister van Binnenlandse Zaken, bij de Raad van State ter overweging aanhangig gemaakt een voorstel van wet met memorie van toelichting tot wijziging van de Algemene wet bestuursrecht in verband met opnemings van regels betreffende het gebruik van de taal in het bestuurlijk verkeer.

Blijkens de mededeling van de Directeur van Uw kabinet van 12 februari 1993, no. 93.001402, machtigde Uwe Majesteit de Raad van State zijn advies inzake het bovenvermelde voorstel van wet rechtstreeks aan ons te doen toekomen. Dit advies, gedateerd 18 augustus 1993, nr. W04.93 0099, bieden wij U hierbij aan.

1. De Raad van State acht het terecht dat artikel 2:6, tweede lid, niet beperkt is tot de Friese taal, maar algemener is geformuleerd en dat dat ook in de toelichting tot uiting is gebracht.

Het college acht echter de constructie en formulering van het voorgestelde artikel 2:6 niet in alle opzichten gelukkig. Dit geldt in het bijzonder voor het tweede lid, onder b. De hoofdregel van het eerste lid, dat bestuursorganen en onder hun verantwoordelijkheid werkzame personen de Nederlandse taal gebruiken geldt, aldus dit deel van het artikel, niet voor zover het gebruik van een andere taal doelmatiger is en belangen van derden daardoor niet onevenredig worden geschaad. Het komt de Raad voor dat dit tweede lid, onder b, niet alleen een mogelijkheid

1. Het is niet onze bedoeling geweest om, zoals de Raad vreest, door middel van artikel 2:6, tweede lid, onder b, een recht op een gebruik van een andere taal dan het Nederlands te scheppen. De opmerking van de Raad dat een letterlijke interpretatie van deze bepaling tot een dergelijke conclusie kan leiden, is echter juist. Het advies van de Raad om het tweede lid in twee afzonderlijke leden te splitsen en de redactie dusdanig te wijzigen dat de in de vorige volzin genoemde interpretatie wordt uitgesloten, hebben wij daarom gevolgd.

schept een andere dan de Nederlandse taal te gebruiken, maar dat daaruit, indien aan de genoemde voorwaarden wordt voldaan, ook een recht op het gebruik van die andere taal kan worden afgeleid. Immers, wanneer van het gebruik van Nederlands wordt afgezien zal een andere taal moeten worden gebezigd. Uit de toelichting op dit artikelonderdeel kan blijken dat het scheppen van een recht daarop niet de bedoeling van de voorstellers is, maar de tekst van het artikel sluit deze interpretatie naar 's Raads mening niet uit en de consequenties van de bepaling zouden (mede gegeven het feit dat het gebruik van enige andere taal wellicht al snel «doelmatig» zou kunnen worden geacht), aanzienlijk verder kunnen reiken dan de bedoeling is. Het college adviseert onderdeel b los te maken van het tweede lid en in een afzonderlijk lid onder te brengen. Daarbij ware een formulering te kiezen die de gesignaleerde onzekerheden wegneemt en mogelijk te vergaande consequenties vermijdt.

2. De Raad onderkent de in de memorie van toelichting (hoofdstuk III, paragraaf 1, vijfde alinea) vermelde medeverantwoordelijkheid van de regering tot het voeren van een ruimhartig beleid ten aanzien van de Friese taal en cultuur. Het college merkt echter op dat in dit verband niet onvermeld kan blijven het feit, dat uit enkele recente wetenschappelijke publikaties blijkt, dat de beheersing van het Fries door de inwoners van Friesland zeker niet algemeen is, in het bijzonder voor wat de geschreven taal betreft. Hetzelfde geldt voor het gebruik van het Fries in het bestuurlijk verkeer. Blijkens bedoelde publikaties is de actieve schriftelijke vaardigheid in het Fries van de ambtenaren en ook die van de bevolking in het algemeen relatief gering (respectievelijk 13 en 12 procent). Ongeveer een derde van ambtenaren en inwoners zou in het geheel geen schriftelijke vaardigheden in het Fries hebben. Voorts zou slechts een derde van de bevolking in de provincie Friesland Fries spreken in het verkeer met vertegenwoordigers van de plaatselijke overheid.

Hoewel de Raad van oordeel is dat de voorgestelde regeling aan bedoelde niet-Friestalige groepen geen onaanvaardbare verplichtingen oplegt, adviseert hij toch in de toelichting aandacht te besteden aan

2. De Raad merkt terecht op dat de beheersing van de Friese taal bij de inwoners van de provincie Friesland niet algemeen is. Dat als gevolg daarvan toepassing van deze regeling tot moeilijkheden zou kunnen leiden, lijkt ons echter onwaarschijnlijk. De regeling codificeert de in Friesland bestaande praktijk. Deze praktijk blijkt niet of nauwelijks tot problemen aanleiding te geven.

Overigens beogen zowel het in de praktijk door de provincie Friesland en diverse gemeenten gevoerde taalbeleid, als dit wetsvoorstel de positie van de Friese taal in het bestuurlijke verkeer te versterken. De huidige zwakke positie van het Fries is daarom, ook in deze regeling, niet als beslissend referentiekader gehanteerd. Het Fries, dat nog steeds vooral een «huis-, tuin- en keukentaal» is, dient ook in andere, meer officiële taaldomeinen (bijvoorbeeld bestuur en rechtspraak) ingang te vinden. Dit emancipatiestreven krijgt op twee manieren vorm: enerzijds door de formele positie van het Fries in die andere taaldomeinen te versterken, en anderzijds door de beheersing van het Fries onder de bevolking van Friesland te verbeteren. Met name door versterking van de positie van het Fries in het onderwijs kan dit laatste worden bewerkstelligd.

eventuele moeilijkheden die zich bij de toepassing van de voorgestelde regeling zouden kunnen voordoen als gevolg van de gesignaleerde omstandigheden.

3. In dit verband wijst het college in het bijzonder nog op artikel 2:9 van het voorstel dat betrekking heeft op het gebruik van de Friese taal in vergaderingen van in de provincie Friesland gevestigde vertegenwoordigende organen. Het is naar de mening van de Raad op zichzelf uiteraard juist dat degenen die er de voorkeur aan geven zich in die vergaderingen uit te drukken in de Friese taal daar ook bij wet het recht toe wordt gegeven. De vraag is evenwel hoe dit recht zich verhoudt tot het recht van die deelnemers aan de gedachtenwisseling of besluitvorming die het Fries niet of slechts in beperkte mate beheersen. Deze verstaan wellicht tijdens de vergadering niet of onvoldoende hetgeen is gezegd. Zij zullen ook aan de notulen slechts beperkte steun hebben. Wanneer de in punt 2 van dit advies genoemde cijfers omtrent de kennis en het gebruik van de Friese taal juist zijn, kan deze bepaling de communicatie en besluitvorming ter vergadering bemoeilijken.

Juist waar het om vertegenwoordigende organen gaat acht het college bijzondere omzichtigheid geboden. In die organen is immers bij uitstek niet alleen de zojuist bedoelde, bestuurs-technisch te noemen, kwestie in het geding, maar is mede de deelneming aan het democratisch proces aan de orde. De Raad is dan ook van oordeel, dat een nadere voorziening geboden is. Op een aanvulling van artikel 2:12 ter zake van het in de Friese taal genotuleerde dringt het college niet aan, nu een algemene verplichting ongevraagd vertalingen te leveren hier waarschijnlijk ook onnodige bestuurskosten zou veroorzaken. In artikel 2:13 dient evenwel naar het inzicht van de Raad buiten twijfel te worden gesteld dat aan een ieder op zijn verzoek kosteloos inzage van een vertaling van de notulen dient te worden gegeven. In de memorie van toelichting ware tot uitdrukking te brengen, dat een zodanig verzoek door de leden van het vertegenwoordigende orgaan niet telkens opnieuw hoeft te worden gedaan.

In het licht van het bovenstaande hebben wij de memorie van toelichting aangepast.

3. De door de Raad gevraagde nadere voorziening ten behoeve van in vertegenwoordigende lichamen gekozenen die de Friese taal niet of onvoldoende beheersen, lijkt ons niet nodig. De praktijk in Friesland laat namelijk zien dat dit probleem zich niet voordoet. Ook uit recent onderzoek blijkt dat een zeer hoog percentage van de Friese bevolking de Friese taal redelijk tot goed kan verstaan. Degenen van wie de passieve beheersing van het Fries onvoldoende is, zullen doorgaans ofwel in overwegend niet-Friestalige gemeenten (bijvoorbeeld de Waddeneilanden, West- en Ooststellingwerf) wonen, waar de voertaal in de gemeenteraad het Nederlands is, ofwel nog maar kort in Friesland woonachtig zijn. Nu zich bij de praktijk ten aanzien van laatstgenoemde categorie personen geen problemen voordoen, moeten wij aannemen dat slechts weinigen uit die categorie zich voor de raadsverkiezingen kandidaat stellen. Kennelijk wacht men daarmee totdat een wat sterkere binding met de lokale gemeenschap, onder meer via ten minste een passieve kennis van het Fries, is ontstaan. Indien zich echter toch het door de Raad genoemde probleem zou voordoen, zullen wij alsnog een passende voorziening creëren.

Wij zijn het met de Raad eens dat ook van notulen van vergaderingen van vertegenwoordigende lichamen altijd een gratis vertaling in het Nederlands moet worden verstrekt en dat een verzoek door leden van de betrokken vertegenwoordigende lichamen niet telkens opnieuw hoeft te worden gedaan. De redactie van artikel 2:13 is in dat verband aangepast.

4. Artikel 2:12 regelt in welke gevallen een schriftelijk stuk in de Friese taal tevens in de Nederlandse taal dient te worden opgesteld. Onder b van dit artikel worden als zodanig genoemd stukken die algemeen verbindende voorschriften of beleidsregels bevatten. Naar aanleiding van een advies van de Raad voor het binnenlands bestuur (Rbb) wordt in de toelichting (hoofdstuk III, paragraaf 13) opgemerkt dat ook stukken ter directe voorbereiding van documenten met voorschriften van algemene strekking door de ondertekenaars van het wetsvoorstel worden geacht te vallen in de categorie van verplicht dubbelzijdige documenten. Het verdient naar het oordeel van het college aanbeveling dit niet alleen in de toelichting te vermelden, maar deze categorie van stukken ook in de tekst van het artikel zelf te vermelden.

De Raad adviseert voorts in te gaan op de vraag hoe de verhouding is van artikel 2:12, aanhef en onder b, tot de bepalingen in de Gemeentewet over bekendmaking en inwerkingtreding van besluiten die algemeen verbindende voorschriften inhouden. Eveneens verdient het aanbeveling uitdrukkelijk voor te schrijven dat tenminste alle stukken die algemeen verbindende voorschriften en beleidsvoornemens bevatten, ook in het Nederlands worden gepubliceerd.

5. In het voorgestelde artikel 2:13, eerste lid, wordt bepaald dat indien een schriftelijk stuk in de Friese taal is opgesteld het bestuursorgaan daarvan op verzoek een vertaling in het Nederlands verstrekt. Op grond van het tweede lid van dit artikel kan het bestuursorgaan voor de vertaling een redelijke vergoeding verlangen. Ingevolge het derde lid wordt de vertaling kosteloos verstrekt indien het schriftelijk stuk een besluit of andere handeling inhoudt, waardoor de verzoeker rechtstreeks in zijn belang wordt getroffen.

Het college merkt op dat de consequentie van deze bepaling is dat Nederlandstaligen die in Friesland wonen en die de Friese taal niet

4. De aanbeveling van de Raad om ook stukken ter directe voorbereiding van documenten met voorschriften van algemene strekking in artikel 2:12 te vermelden, in plaats van uitsluitend in de toelichting, nemen wij over. De redactie van artikel 2:12 is in die zin gewijzigd.

Het advies van de Raad om in de toelichting in te gaan op de vraag hoe de verhouding van artikel 2:12, aanhef en onder b, is met de bepalingen in de Gemeentewet over bekendmaking en inwerkingtreding van besluiten die algemeen verbindende voorschriften inhouden, hebben wij opgevolgd.

Naar aanleiding van de suggestie van de Raad om uitdrukkelijk voor te schrijven dat tenminste alle stukken die algemeen verbindende voorschriften bevatten, ook in het Nederlands worden gepubliceerd, hebben wij aan artikel 2:12 een tweede lid toegevoegd. Daarin wordt voorgeschreven dat in beide talen gestelde schriftelijke stukken in ieder geval ook in de Nederlandse taal moeten worden bekend gemaakt, medegedeeld of ter inzage gelegd, tenzij redelijkwijs kan worden aangenomen dat daaraan geen behoefte bestaat. Deze redactie opent de mogelijkheid om documenten ook in één taal bekend te maken of mede te delen. Om praktische redenen is het gewenst dat deze mogelijkheid wordt geopend: zo zal voor een bestuursorgaan buiten Friesland een Friestalige versie van een document (bijvoorbeeld een bepaald soort vergunning) nauwelijks interessant zijn, terwijl de persoon die in het Fries om deze vergunning heeft verzocht, geen behoefte zal hebben aan een Nederlandstalige versie van die vergunning.

5. De conclusie van de Raad dat de vertalingsregeling onevenwichtig is in haar relatie met de hoofdregel, neergelegd in artikel 2:6, onderschrijven wij niet. Op grond van artikel 2:6, tweede lid, kan namelijk bij of krachtens de wet worden bepaald dat het eerste lid van dat artikel, waarin is vastgelegd dat bestuursorganen en de onder hun verantwoordelijkheid werkzame personen de Nederlandse taal gebruiken, niet geldt. De artikelen 2:7 tot en met 2:13 dienen als een dergelijke uitzondering op die hoofdregel te worden beschouwd, in die zin dat zij de Friese taal een officiële positie in het bestuurlijke verkeer in de provincie Friesland verschaffen. Wij hebben bij

beheersen, eventueel zouden moeten gaan betalen voor vrij veel schriftelijke documenten van overheidswege, hetgeen niet geldt voor burgers die het Fries wel eigen zijn. De Raad heeft begrip voor het argument in de toelichting dat een dam dient te worden opgeworpen tegen het ongelimiteerd vragen en verstrekken van kosteloze vertalingen. Anderzijds acht het college hier het evenwicht met de hoofdregel, neergelegd in artikel 2:6 – waarop de artikelen 2:7 en volgende een uitzondering vormen – verbroken ten nadele van de verzoeker. Dat deze moet vragen om een voor hem begrijpelijke tekst van een overheidsdocument is voor hem reeds een belemmering, maar die ziet de Raad niet als onaanvaardbaar in het licht van de doelstelling van de regeling. Het eisen van betaling gaat naar het inzicht van het college evenwel te ver, zeker als de categorie van documenten waarvoor niet behoeft te worden betaald zo beperkt is als in het derde lid is omschreven.

De Raad adviseert het tweede en derde lid van artikel 2:13 te schrappen, dan wel de categorie van documenten als bedoeld in het derde lid aanzienlijk uit te breiden. Misbruik kan naar het inzicht van het college voldoende worden voorkomen door aan het voorschrift, vervat in het eerste lid, toe te voegen dat kennelijk onredelijk verzoeken kunnen worden geweigerd.

6. Artikel 2:13, derde lid, geeft onder meer een omschrijving van het belang van een besluit of andere handeling voor de verzoeker («waardoor de verzoeker rechtstreeks in zijn belang wordt getroffen»). Gezien het feit dat de voorgestelde bepalingen onderdeel zullen uitmaken van de Awb zou het de voorkeur verdienen, om – indien het in het vorige punt van dit advies opgenomen advies tot schrapping van dit artikeldeel niet wordt opgevolgd – hier eenvoudig te spreken over «belanghebbende».

7. In hoofdstuk III, paragraaf 3, van de memorie van toelichting tonen de bewindslieden aan, dat er blijkens de grondwetsgeschiedenis een nauw verband bestaat tussen het recht op het scheppen van voorwaarden voor culturele ontplooiing door de overheid, het recht op vrijheid van meningsuiting en de grondwettelijke waarborgen op het stuk van onderwijs. Het gaat de Raad echter te

het redigeren van de onderhavige regeling ernaar gestreefd de mogelijk nadelige gevolgen daarvan voor de niet-Friestaligen in Friesland zo beperkt mogelijk te laten zijn, zonder evenwel wezenlijk afbreuk te doen aan de versterking van de positie van de Friese taal. Wij menen dat de voorgestelde vertalingsregeling in dat licht evenwichtig is. De door de Raad gewenste verruiming van de categorie gratis vertalingen zou naar onze mening tot een onaanvaardbare verzwakking van de positie van de Friese taal in het bestuurlijke verkeer kunnen leiden.

Verder achten wij de door de Raad gesuggereerde formulering van de clausule die misbruik van de vertalingsregeling moet voorkomen – «kennelijk onredelijke» verzoeken om een vertaling zouden kunnen worden geweigerd – te vaag en daarmee praktisch moeilijk uitvoerbaar. Overigens is de redactie van artikel 2:13, derde lid, uit anderen hoofde enigszins aangepast; zie hiervoor onze reactie op het advies sub 6 van de Raad.

6. Dit advies van de Raad nemen wij over. De redactie van artikel 2:13, derde lid, is in dat verband aangepast.

7. De desbetreffende passages in de memorie van toelichting zijn conform het advies van de Raad aangepast.

ver, daaraan de conclusie te verbinden dat de Grondwet impliciet het recht op gebruik van de eigen taal kent. In een aldus geformuleerde conclusie gaat het niet om een sociaal, maar om een klassiek grondrecht. Dan rijst, wegens de inhoud van het wetsvoorstel, de vraag welke beperkingen zijn toegestaan en op welk wetgevend niveau die mogen worden gesteld. Ook afgezien daarvan is het om redenen van rechtszekerheid bezwaarlijk, het bestaan van niet uitdrukkelijk toegekende grondwettelijke rechten aan te nemen. Het college adviseert, te volstaan met de stelling dat er raakpunten zijn tussen het gebruik van de eigen taal en de drie vermelde grondrechten.

8. Het wetsvoorstel heeft blijkens de considerans en de memorie van toelichting ten doel een regeling te treffen met betrekking tot het gebruik van de Nederlandse en de Friese taal in het bestuurlijk verkeer. De Raad merkt op dat het vraagstuk van het gebruik van de taal in het bestuurlijk verkeer in ons land zich, gegeven ten eerste de aanwezigheid van een aantal vrij omvangrijke minderheidsgroepen binnen onze grenzen en ten tweede de toenemende internationale contacten van burgers, bedrijven en organisaties in het economische, culturele en maatschappelijk leven in het algemeen, in de praktijk niet beperkt tot het gebruik van de Nederlandse en de Friese taal. De Raad miskent daarbij uiteraard niet dat de vorenbedoelde minderheidsgroepen geen «*separate and distinct groups, well defined and long established in the territory of a State*» zijn (memorie van toelichting, hoofdstuk III, paragraaf 3, tweede alinea). Dit neemt echter niet weg dat het probleem van het taalgebruik in het bestuurlijk verkeer in de praktijk niet uitsluitend tegen de achtergrond van deze begripsbepaling behoeft te worden gezien. Dit komt echter niet in het algemene deel van de toelichting naar voren.

De Raad adviseert, gezien de toenemende betekenis van het hier aangeduide onderwerp, de passage in de toelichting op artikel 2:6, tweede lid, onder b, over te brengen naar het algemene deel van de toelichting, en zo mogelijk uit te breiden tot een meer algemene beschouwing. Daarbij waren evenwel de woorden «geboden zijn» in regel 18 van het tweede tekstblok van de toelichting op artikel 2:6, tweede lid, onder b, te

8. Met de Raad onderkennen wij dat als gevolg van de aanwezigheid van enkele tamelijk omvangrijke allochtone minderheidsgroepen in Nederland alsmede van de toenemende internationalisering, niet alleen de positie van de Nederlandse en de Friese taal relevant is ten aanzien van het gebruik van taal in het bestuurlijk verkeer. Op de gevolgen van internationalisering voor het gebruik van taal in het bestuurlijk verkeer ziet met name artikel 2:6, tweede lid. In de artikels-gewijze toelichting is hierop al in kort bestek ingegaan. Van een andere orde is de positie van de door allochtonen gesproken talen in het bestuurlijk verkeer. Een meer algemene beschouwing hieromtrent is inderdaad op zijn plaats. Deze beschouwing is geplaatst in het algemene deel. De toelichting op artikel 2:6, tweede lid, is daarin opgenomen.

De suggestie van de Raad de woorden «geboden zijn» in de toelichting op artikel 2:6, tweede lid, te vervangen door «aanbeveling verdienen» en het voorbeeld uit de daarop volgende volzin te schrappen, nemen wij over.

vervangen door «aanbeveling verdienen» en ware het voorbeeld in de daaropvolgende volzin te schrappen teneinde te vermijden dat hieruit een recht op het gebruik van een vreemde taal (c.q. de opdracht aan ambtenaren om overigens niet nader aangeduide vreemde talen te gebruiken) zou kunnen worden afgeleid.

9. In hoofdstuk III, paragraaf 3, tweede alinea, van de memorie van toelichting wordt artikel 27 van het Internationale Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (IVBPR) aangehaald. Vervolgens wordt in de toelichting uiteengezet dat de Friessprekende bevolkingsgroep naar de mening van het kabinet als linguïstische minderheid kan worden aangemerkt. In de toelichting wordt echter voorbijgegaan aan de in artikel 27 van het IVBPR opgenomen passage «in gemeenschap met de andere leden van hun groep» (in community with the other members of their group»). Deze passage beperkt de werking van het hier bedoelde recht op het gebruik van de eigen taal tot het verkeer met de eigen bevolkingsgroep, terwijl het wetsvoorstel een verdere strekking heeft. De toelichting ware aan te passen.

10. In hoofdstuk III, paragraaf 3, vijfde alinea, van de memorie van toelichting ware in te voegen dat voor de daar vermelde zinsnede («De Friese taal mag altijd gebruikt worden») in het wetsvoorstel de territoriale beperking geldt: binnen de provincie Friesland.

11. De eerste zin van hoofdstuk III, paragraaf 6, van de memorie van toelichting spoort niet met het opschrift erboven dat immers ook de hoofdregel van artikel 2:6, eerste lid, omvat. De Raad verwijst tevens naar het gestelde in de punten 1 en 2 van dit advies.

12. In hoofdstuk III, paragraaf 8, laatste alinea, van de memorie van toelichting wordt gewag gemaakt van zeer gespecialiseerde diensten met slechts enkele ambtenaren «die bovendien nog niet in staat zijn de Friese taal voldoende te lezen». Het college adviseert de woorden «bovendien nog» te schrappen om het mogelijke misverstand te vermijden dat het leren van de Friese taal een voorwaarde zou zijn om in de provincie Friesland als ambtenaar te kunnen worden aangesteld.

9-13. Deze adviezen zijn overgenomen.

13. In tegenstelling tot hetgeen in de memorie van toelichting (hoofdstuk I, tweede alinea) wordt vermeld, is het advies van 7 januari 1993 van de Commissie wetgeving algemene regels van bestuursrecht inzake vastlegging van de positie van de Nederlandse taal in het bestuurlijk en rechtsverkeer niet als bijlage bij de memorie van toelichting gevoegd. Hierin ware alsnog te voorzien.

14. Voor enkele redactionele kanttekeningen moge het college verwijzen naar de bij het advies behorende bijlage.

14. De redactionele kanttekeningen van de Raad zijn goeddeels overgenomen.

Tevens is van de gelegenheid gebruik gemaakt het wetsvoorstel en de memorie van toelichting op enkele redactionele punten aan te passen. Het betreft de volgende aanpassingen:

In het wetsvoorstel is in artikel 2:12, eerste lid, onder b, het woord «bevat» gewijzigd in «inhoudt».

De memorie van toelichting is op de volgende punten gewijzigd:

– in hoofdstuk II, paragraaf 2, eerste alinea, is de verwijzing naar AB kort 1990, 726, vervangen door een verwijzing naar «NJB 1990, 1287»;

– in hoofdstuk III, paragraaf 3, tweede alinea, is de verwijzing naar NJ 1990, 1287, gewijzigd in een verwijzing naar «(NJB 1990, 1287)»;

– in hoofdstuk III, paragraaf 7, vierde alinea, is de verwijzing naar NJ 1990, 1287, gewijzigd in een verwijzing naar «(NJB 1990, 1287)»;

– in hoofdstuk III, paragraaf 12, luidde de tweede volzin: Met het oog op het waarborgen van de toegankelijkheid van het bestuur, dienen dergelijke vertalingen in beginsel kosteloos te zijn. Thans luidt hij: Met het oog op het waarborgen van de toegankelijkheid van het bestuur, kan de stelling worden verdedigd dat dergelijke vertalingen in beginsel kosteloos zouden moeten zijn.

De Raad van State geeft U in overweging het voorstel van wet te zenden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, nadat met het vorenstaande rekening zal zijn gehouden.

De Vice-President van de Raad van State,
W. Scholten

Wij mogen U verzoeken het hierbij gevoegde gewijzigde voorstel van wet en de gewijzigde memorie van toelichting aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal te zenden.

De Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken,
D. I. W. de Graaff-Nauta

De Minister van Justitie,
E. M. H. Hirsch Ballin

De Minister van Binnenlandse Zaken,
C. I. Dales

Lijst van redactionele kanttekeningen, behorende bij het advies no.W04.93 0099 van de Raad van State van 18 augustus 1993

Algemeen

– Een regeling zonder citeertitel ware steeds overeenkomstig het model genoemd in aanwijzing 87 van de Aanwijzingen voor de regelgeving (Ar) aan te halen.

Memorie van toelichting

– Verwijzing naar andere stukken ware overeenkomstig aanwijzing 219, onder 1, Ar steeds te doen door een nauwkeurige aanduiding van de vindplaats.

– Verwijzing naar parlementaire stukken ware te doen overeenkomstig aanwijzing 219, onder 2, Ar.

– In hoofdstuk I, ware «Kamerstukken II, 1990/91, nr. 8, blz. 3» te wijzigen in: Kamerstukken II 1990/91, 21 221, nr. 8, bladzijde 3.

– In hoofdstuk III, paragraaf 1, eerste alinea, ware «Kabinetsstandpunt 9-3-1953» te wijzigen in: Kabinetsstandpunt van 9 december 1953.

– In hoofdstuk III, paragraaf 3, eerste alinea, ware ten aanzien van de schrijfwijze van «minister van Binnenlandse Zaken» aanwijzing 93 en de daarbij behorende toelichting in acht te nemen.

– In hoofdstuk III, paragraaf 3, tweede alinea, ware artikel 27 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten in het Nederlands te citeren. Van dit verdrag is immers in het Tractatenblad een officiële Nederlandse vertaling geplaatst.

– In hoofdstuk III, paragraaf 3, tweede alinea, ware voorts «long-established on the territory of the state» te wijzigen in: long-established on the territory of a State.

– In hoofdstuk III, paragraaf 3, tweede alinea, wordt verder als bron verwezen naar het boek van Prof. M.J. Bossuyt. Aangezien dit boek een gids is voor originele documenten van de Verenigde Naties, verdient het aanbeveling om in plaats hiervan, of zondig mede, naar de originele documenten te refereren.

– In hoofdstuk III, paragraaf 4, ware overeenkomstig aanwijzing 88, onder 1, Ar «thans op hetzelfde vlak ook nog het handvest inzake regionale en minderheidstalen van de Raad van

Europa in procedure» te wijzigen in:
bovendien op hetzelfde vlak binnen
de Raad van Europa op 5 november
1992 te Straatsburg het Handvest
inzake regionale en minderheidstalen
(Trb.1993, 1) tot stand gekomen.